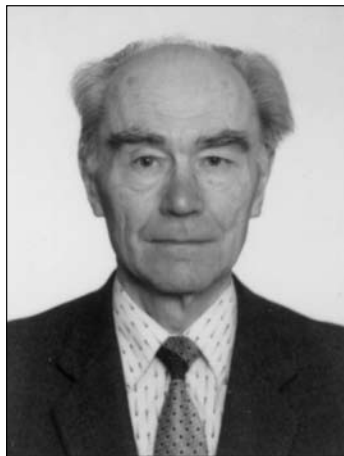


VYTAUTAS VITKAUSKAS

Lietuvių kalbos institutas

PLATI IR DIDELĖ KALBININKO JONO PAULAUSKO VEIKLA



Plačiai baltistikoje žinomas kalbininkas Jonas Paulauskas dabar būtų šventęs 85-ąsias gimimo metines ir daugiau kaip 50 metų darbo sukaktį.

Jonas Paulauskas gimė 1923 m. sausio 9 dieną Jurbarko gimnazijoje. Gimnazijoje buvęs geras matematikas, Kauno universitete* jis pasirinko studijuoti lietuvių kalbą (nustebino visą miestelį), nes tuomet tų specialistų labai trūko. Jis buvo gerai pramokęs vokiečių, lotynų kalbų, buvo darbštus ir drausmingas, kilęs iš neturtingos šeimos.

* Kauno universitete studijavo 1945–1949 metais. Studijas baigė 1950 m. Vilniaus universitete. – *Red.*

Pagrindinė ir vienintelė J. Paulausko darbo vieta – Lietuvių kalbos (ir literatūros) institutas, Žodyno redakcija. Priėmė pats profesorius J. Balčikonis. Patikrino tarmę, tartį (profesoriui labai patiko), kiek pamurmėjo dėl skubrios rašysenos, tačiau tai nebuvo kliūtis. Kai 1950 m. rugpjūčio 15 dieną Žodynų sektoriaus kambaryje būsimasis kalbininkas atsisėdo prie stalo, taip ir išsėdėjo čia daugybę metų. Kantriai mokėsi leksikografijos vingrybių, gerai suvokė didžiojo *Lietuvių kalbos žodyno* (LKŽ) profilio keitimą.

Pirmieji jauno leksikografo darbai buvo LKŽ III tomo korektūros, išvykos į džuokų šnektas – jas tirti *Lietuvių kalbos atlasui* ir rinkti žodžius tolesniems LKŽ tomams. Apsižvalgęs ir apsipratęs savo darbo vietoje, pamatęs, kad čia skatinama domėtis mokslu, pasirinko sudėtingą disertacijos temą „Veiksmažodžių priešdėlių funkcijos dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje“. Disertacijos gynimas buvo ramus, vyriškas, oponentai teorinių klaidų neiškėlė – ginčijosi tik dėl kai kurių sakinių taisyklingumo – ir vieningai pripažino filologijos mokslų kandidato (dabar – daktaro) laipsnį. Disertacija buvo išspausdinta 1958 m. *Literatūros ir kalbos* III tome, panaudota (su mažomis pataisomis) 1971 m. išleistame akademinės *Lietuvių kalbos gramatikos* II tome. Ir dabar leksikografai tuo darbu remiasi, mokosi rašyti žodynus, tarmių aprašus.

J. Paulauskas buvo vienintelis žodynininkas, dirbęs prie visų LKŽ tomų: rašė tekstą, o vėliau juos redagavo. Ypač atsidėjęs tikrino svarbiausių to daugiatomio veikalo šaltinių – tarmių ir senųjų raštų – duomenis. Jo manymu, Žodyno vertę turi lemti medžiagos tikrumas, jos moksliškas pateikimas, o ar žodžio lizde pirmi bus svarbiųjų šaltinių sakiniai, ar socializmo idėjas ir žmonių sąmonėjimą lemiantys šaukiniai, nėra svarbu. Kas tikra, žmonės atsirinks ir viskas savaime susitvarkys. Taip ir yra – vėlesniuose LKŽ tomuose tarybinio idėjiškumo sumažėjo.

Greta nuolatinio darbo prie LKŽ ir sumanyto parengti lietuvių dar neturėto frazeologizmų žodyno, J. Paulauskas parašė ir spaudoje paskelbė daug straipsnių (taip pat Latvijoje ir kitose šalyse) kalbos kultūros, ypač teisės, įvairiais terminijos klausimais. Jo parengtas *Lietuvių kalbos frazeologijos žodynas* pasirodė 1977 metais. Susidomėjimas buvo didžiulis – žodynas sulaukė net 20 recenzijų (Latvijoje, Rusijoje, Vokietijoje). Darbas nenutrūko, žodynas buvo vis tobulinamas, įtraukiama ir daugiau žodynininkų. Už *Frazeologijos žodyną* (parengtą su bendradarbiėmis) (2001) paskirta Lietuvos Respublikos mokslo premija. Šis žodynas dabar yra parankinė lietuvių leksikografų knyga.

Jono Paulausko nuveikta labai daug, jo darbus galima vardyti ir vardyti. Buvo *Dabartinės lietuvių kalbos žodyno* 2 ir 3 leidimų redaktorių kolegijos narys, svarbus jo parengtas *Sisteminis lietuvių kalbos žodynas* (1987), *Sisteminis lietuvių kalbos frazeologijos žodynas* (1995), skirtas mokykloms. O kur dar įžvalgūs, patrauklūs pradinukų (su G. Kirvaičiu, 1992), paauglių (1997) žodynai. J. Paulausko nuopelnai lietuvių leksikografijai buvo įvertinti ne viena premija ir net Gedimino III laipsnio ordinu – tai tarsi visų darbų apvainikavimas.

Santūrus, ramus kalbininkas visiems buvo pavyzdys atsidėjus apgalvotai dirbti, nesėdėti rankas sudėjus. Sunkiomis minutėmis jis mokėjo sutelkti žmones rimtam ir atsakingam darbui. Dėl darbuotojų kaitos Žodynų skyriuje paskutinių LKŽ tomų redagavimas turėjo sustoti. Kalbėjomės su J. Paulausku, ką daryti – ar stabdyti darbus, kai skirtos ir lėšos, ir didelis visuomenės dėmesys. Atsimenu kaip šiandien: „Pasiimkim dalį darbų, daugiau prisidėkim, neškimės namo redaguoti“. Taip ir padarėm, XVIII tomas išėjo laiku, niekas net nepastebėjo tokio sutrikimo.

Jonas Paulauskas mirė 2003 m. gruodžio 12 dieną Vilniuje. Ištikimoji jo žmona, įžymi kalbos mokslo bitė Aldona Paulauskienė atsidėjusi visą gyvenimą globojo ir saugojo nuo buities darbų savo Žmogų, sudarė visas sąlygas jam dirbuotis kalbos mokslo baruose.